

ВИДАТНИЙ УЧЕНИЙ МИХАЙЛО ТИВОДАР (до 80-річчя від дня народження)

Валентина Борисенко

Розвиток української етнологічної науки сучасності неможливо уявити без Михайла Петровича Тиводара — поважного вченого, доктора історичних наук, професора, педагога, викладача Ужгородського університету, громадського діяча. Він народився 7 лютого 1936 року в мальовничому селі Бедевля на Закарпатті. Здобувши середню освіту, вступив на історичний факультет Ужгородського університету, який закінчив 1958 року. Працював учителем у середній школі, однак прагнення до науки було таким великим, що молодий дослідник вирішив удосконалити свої знання й успішно склав іспити до аспірантури Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (нині — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України), яку закінчив 1965 року. З вересня 1966 року й до сьогодні працює на історичному факультеті Ужгородського університету.

У 1994 році захистив докторську дисертацію за спеціальністю «Етнологія». Упродовж 2001–2004 років Михайло Петрович очолював кафедру історії стародавнього світу і середніх віків. Саме в ці роки він уперше в Україні підготував навчальний посібник із загальної етнології українською мовою, який витримав уже три перевидання (1998, 2004, 2010). До цього всі вищі України користувалися підручниками, які видавали в Росії. У посібнику М. Тиводара здійснено новий підхід до висвітлення культури народів світу, порушено дискусійні питання розвитку етнічних спільнот, уточнено й поглиблено підходи до їх класифікації. Посібник і тепер є найґрунтовнішим виданням з питань загальної, або, як ще її називають, «зарубіжної» етнології.

За плечима вченого чимало експедицій, етнографічних практик зі студентами, організованих ним науково-практичних конферен-

цій, значний доробок наукових праць, великий життєвий досвід педагога. Михайла Тиводара без перебільшення можна назвати справжнім патріотом Закарпаття і його найвидатнішим дослідником.

Неабиякий вплив на формування поглядів молодого етнолога мав його вчитель — відомий письменник Федір Потушняк. Він учив його пізнавати й любити рідний край, бути виваженим у науковій діяльності. З поваги до свого вчителя Михайло Петрович написав монографію «Життя і наукові пошуки Федора Потушняка» (Ужгород, 2010). Ніколи не забував етнолог і свого коріння, початкової родинної школи, рідного села. Тому зовсім не випадково написав досить ґрунтовне дослідження, яке розкриває історичне минуле рідного села Бедевля на Тячівщині. У 2013 році вийшла друком його книга «Історія села Бедевля».

Звісно, головною є робота вченого зі студентами, яких він виховує в дусі патріотизму до своєї Батьківщини, учить бути об'єктивними науковцями, справедливими й чесними людьми. Як викладач (за спогадами його студентів), він дуже вимогливий, але водночас, у разі потреби, завжди зрозуміє студента й допоможе. Особливо уважно педагог ставиться до проведення етнографічної практики, під час якої навчає студентів культури поведінки з інформаторами, відповідної етики у ставленні до старших людей. Допомогає опанувати методикку збору польового етнографічного матеріалу та глибше пізнати власне коріння. Приділяє увагу й такому питанню, як оформлення та збереження записів. На основі зібраних польових матеріалів професор організовує науково-практичні конференції для молодих учених, де вони можуть розкрити свій науковий потенціал. Це і є істотна допомога становленню науковців нової генерації.

Під час створення Путівника до музею народної архітектури та побуту — одного з перших скансенів в Україні — проявилася велика ерудиція вченого та любов до музейної справи. В узагальнюючій статті М. Тиводар переконливо, на основі археологічних та історичних джерел, пише про культурну й етнічну єдність населення Закарпаття з населенням Придніпров'я. Дослідник аналізує етнічну структуру населення Закарпаття, де на 1970-ті роки було 76,5 % українців, 14,4 % угорців, 3,3 % росіян, 2,2% румун і 0,9% словаків. Решта представників етнічних груп становлять незначну кількість, з-поміж них — роми, німці, євреї. Учений об'єктивно подає особливості локальної специфіки народної культури, що знайшла прояви в народній архітектурі, одязі, народних ремеслах, декоративно-вжитковому мистецтві, показує взаємовпливи пограничних культур, що найбільше проявляються в термінології, кулінарії тощо. Аналізує спільні й відмінні риси в культурі таких етнографічних груп, як гуцули, бойки та лемки, які проживають на Закарпатті.

Серед багатьох досліджень Михайла Тиводара фундаментальністю вирізняється праця про розвиток у Карпатах скотарства — основного заняття населення краю. У 1994 році вийшла монографія вченого «Традиційне скотарство українців Карпат другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст. Історико-етнологічне дослідження» (Ужгород, 1994 р.). Відомо, що в Карпатах орної землі небагато. Тому саме тут досягнуто найкращих показників у галузі господарювання українців у царині скотарства. Уперше в українській етнологічній науці на основі численних польових, архівних та літературних джерел автор здійснив узагальнююче вивчення традиційного скотарства українців Карпат. Застосований ним типологічний підхід дав можливість визначити його види, форми й типи, окреслити шляхи їх формування і сучасний стан. Почавши з висвітлення природно-географічних умов функціонування тваринництва в горах, дослідник показав його

стан і місце в системі сільського господарства. Не оминув він і такого теоретичного питання, як історичні та господарсько-культурні передумови формування традиційного господарювання з найдавніших часів до початків колонізації Карпат на засадах «волоського права». Учений широко розглянув організаційні форми пастівництва, серед яких — колективний випас худоби, індивідуальний випас овець та інші локальні форми. Детально описав житлові споруди на пасовищах, посуд для зберігання продуктів тваринництва, різноманітне начиння для приготування їжі та обробки молока. У системі господарювання склався своєрідний комплекс культурних навичок, тому й не дивно, що М. Тиводар приділяв досить велику увагу знанням пастухів у галузі народної медицини, народним звичаям, віруванням та обрядам, що пов'язані з тваринництвом.

Оскільки навколо Закарпаття з початку 1990-х років завирував спонсорований недружніми політичними силами сусідів рух «політичного русинства», М. Тиводар видав дуже цінну історико-етнологічну працю «Закарпаття: народознавчі роздуми (1995)». У ній він глибоко проаналізував етнічну історію населення Закарпаття, розглянув основні етнографічні й локальні групи закарпатців, що сформувалися під дією різних чинників, та доказово показав загальноукраїнську сутність місцевої традиційної культури в її локальній специфіці. Це була відповідь на появу «русинського руху», що його спровокували окремі політичні сили, які прагнули дестабілізації в Україні. Власне Михайлові Петровичу належить особлива заслуга в науковому розкритті антиукраїнського змісту діяльності так званого Товариства карпатських русинів. На цю тему вчений написав багато статей, з-поміж яких вирізняється «Політичне підґрунтя псевдотеоретичних пошуків “закарпатського багатонаціонального народу”». У своїх публікаціях професор Михайло Тиводар довів тверді наукові переконання і віру в національне відродження України. Те,

що задекларовані вченим цінності є для нього базовими, свідчать факти його громадянської позиції. Ще наприкінці 1980-х він був організатором Товариства української мови ім. Шевченка в Ужгороді, активним учасником Народного руху України. Будучи депутатом Ужгородської обласної ради, Михайло Петрович постійно протидіяв антидержавницьким виступам окремих керівників.

За велику плідну працю на ниві етнологічної науки та високі моральні цінності педагога й громадського діяча Михайла Тиводара у 2009 році було нагороджено орденом «За мужність III ступеня». Дякувати Богові, що наша земля має такого видатного вченого і громадянина! Зичимо Михайлові Петровичу довголіття та плідної праці на благо України!

ДМФЕ